

Telefon jako politický kryptonit

V čem je aféra „Zelenskyj“ pro Trumpa nebezpečnější než vyšetřování Muellerovou komisí? Může americký prezident **požádat cizí stát o pomoc** v domácím politickém souboji? A zejména: neobráť se impeachment nakonec proti samotným demokratům?

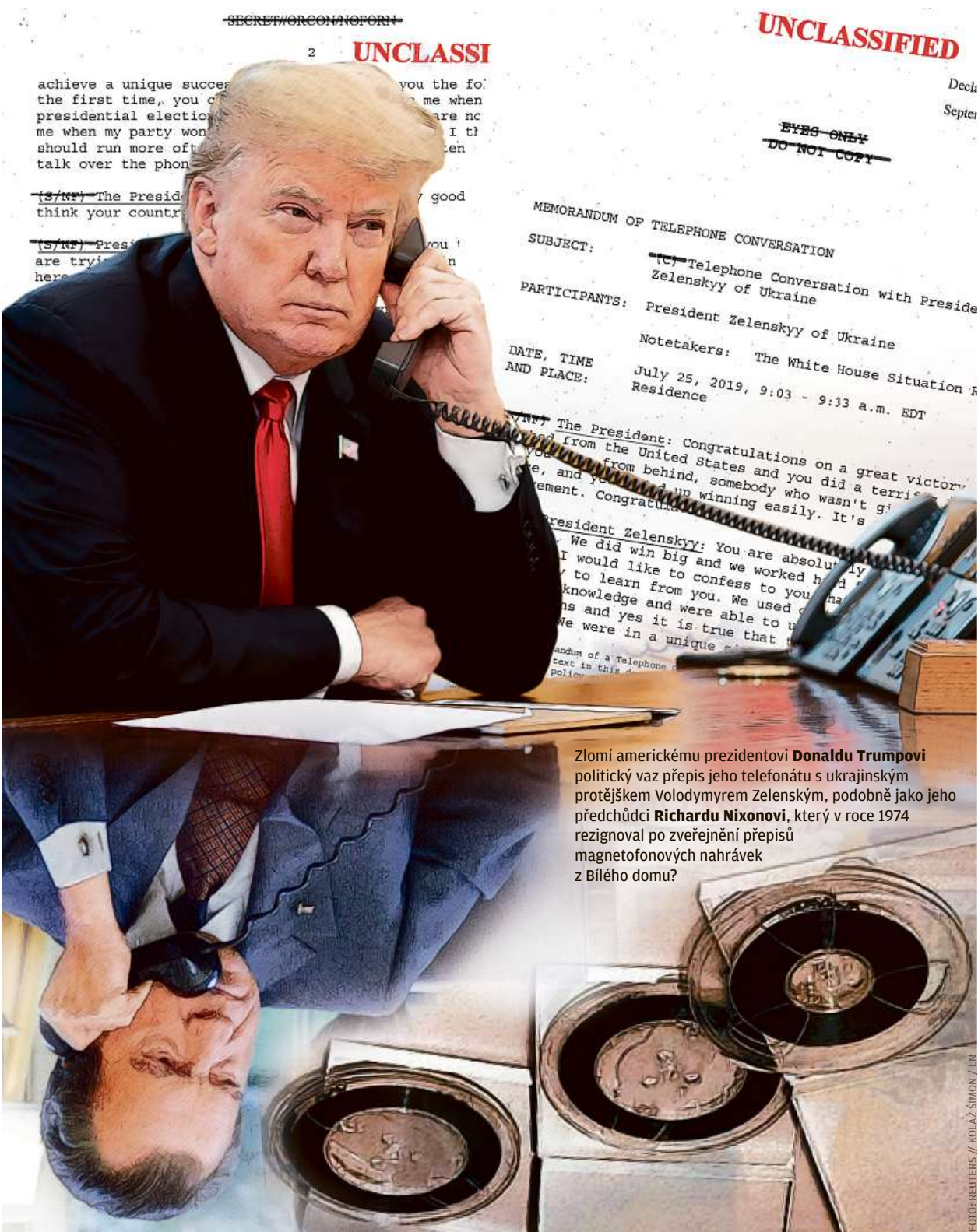

IGOR LUKEŠ
historik a politolog

Konzervativní deník *Wall Street Journal* přinesl koncem minulého týdne zprávu, že v červenci tohoto roku americký prezident během telefonního rozhovoru tlačil na svého ukrajinského partnera, aby mu umožnil přístup k inkriminujícím informacím na Joe Bidena. Především pak prezident přešel do protiútoků: k vyšetřování rodiny Bidenových vyzval i Čínu. Současná aféra ve Washingtonu se tak točí kolem otázky, zda prezident USA může požádat cizí mocnost, aby mu poskytla pomoc proti domácím rivalům. Z pohledu ústavního práva je jen málo problémů tak zásadních. Autoři amerického politického systému se dělili představy, že by nějaký budoucí prezident mohl dát přednost osobnímu prospěchu před zájmy státu a využil k tomu vliv svého úřadu. Proto první článek, sekce druhá americké ústavy dává Sněmovně reprezentantů výhradní právo zkorumpované osobnosti – včetně prezidenta – ještě před vypršením jejich mandátu obžalovat. Pokud většina žalobu odhlasuje, kauza se přesune do Senátu. Proces řídí předseda Nejvyššího soudu, Sněmovna reprezentantů je žalobcem, obžalovaného obhajují jeho právníci a senátoři jsou porotou. V případě, že dvě třetiny z nich uznají konání obviněného jako porušení zákonů, je zbaven úřadu. Bez odvolání.

Jak pravil Hamilton

Podle ústavy má Kongres proces zahájit, pokud se politik nebo vládní úředník dopustí „zrady, korupce nebo jiných vážných zločinů a přestupků“. V dokumentu, který tento ústavní článek vysvětluje, napsal Alexander Hamilton, že tyto kategorie je třeba chápat v nejširším slova smyslu. Doslova uvedl, že proces je třeba zahájit i v případě, kdy se obžalovaný trestného činu nedopustí. Ústava totiž postihuje nejen osoby obviněné ze špionáže, vraždy nebo krádeže majetku, ale i úředníky, kteří se provinili proti zásadám etiky a morálky. Legitimita každé demokracie je přímo odvozena od legitimacy voleb. Pouze transparentní volby totiž dokážou zajistit plynulé předání moci od jedné vlády k druhé. Během studené války si Západ opakoval jako zaklínadlo, že jednou z výhod demokracie je její schopnost nastavit pravidla pro předání moci, a to bez násilí a se souhlasem voličů. Včetně těch, jejichž kandidát utrpěl porážku. Totalitní systémy to nemějí. Hezky ilustrovat to lze na příkladu Otomanské říše, která nikdy nenašla způsob, jak předat moc bez násilí a někdy až bratrovražedných orgií. Totéž se dělo v Sovětském svazu, kde trvalo tři roky, než se po Leninovi na vrchol kremelské pyramidy prodral Josif Stalin. Po jeho odchodu nechal Nikita Chruščov jednoho rivala popravit a s jinými bojoval několik let, než se mu podařilo etablovat se v čele státu, a nakonec i jeho pád měl formu palácové revoluce. Chruščovovi tři následovníci sice v úřadě zemřeli, ale tohle privilegium si vykoupili tím, že svým podřízeným umožnili stát, který kdysi dobýval vesmír, zplundrovat a zničit. V protikladu k otomanskému a sovětskému vraždění bývaly inaugurace nových amerických prezidentů svátkem. Slavili je všichni bez ohledu na stranickou příslušnost. Ke změně v úřadu totiž došlo na základě svobodných voleb, o jejichž výsledcích nikdo nepochyboval. V lednu roku 2017 se stal prezidentem Spojených států Donald Trump. Jeho voliči si od něj slibovali, že ve Washingtonu rozšlape hnízdečka, která si v finančních zdrojích vystavěli politici obou stran. Jenže ještě před jeho vstupem do Bílého

Zlomí americkému prezidentovi **Donaldu Trumpovi** politický vaz přepis jeho telefonátu s ukrajinským protějškem Volodymyrem Zelenským, podobně jako jeho předchůdci **Richardu Nixonovi**, který v roce 1974 rezignoval po zveřejnění přepisu magnetofonových nahrávek z Bílého domu?

domů jsme se dozvěděli, že ve volbách roku 2016 sice voliči hlasovali svobodně, ale činili tak v atmosféře, kterou ovlivňovaly a částečně i utvářely vlivové operace ruských zpravodajských služeb. Nad legitimitou voleb, dosud nepochybnitelnou konstantou americké demokracie, se tak nečekaně objevil otázník. Představa, že se volby pokusila zmanipulovat cizí mocnost, byla pro mnohé natolik zneklidňující, že ji dostal za úkol vyšetřit Robert Mueller, bývalý důstojník námořní pěchoty, ředitel FBI, všeobecně respektovaný právník a volič Republikánské strany. Celá záležitost měla od počátku donkichotský odér, protože podle stávající doktríny ministerstva spravedlnosti nemůže být sloužící prezident trestně stíhán, a tak Muellerův tým pracoval s vědomím, že i kdyby odhalil nějaký zločin, Trump by se před soud nedostal.

Trump je oproti Nixonovi megaloman a osud Ameriky je pro něj druhořadý, porážku proto nikdy neuzná a k dobrovolnému odchodu z úřadu najde odvahu jen stěží

Tým vyšetřovatelů vydal konečnou zprávu až po dvou letech. Měla 400 stran a její závěr zněl, že Rusko se sice „opakovaně a systematicky“ pokusilo prezidentské volby ovlivnit, ale „kriminální společenství“ mezi Trumpem a ruskými institucemi nebylo prokázáno. Zpráva zároveň konstatovala, že se prezident mohl dopustit „maření úředního výkonu“ v deseti různých bodech. Trump se přesto prohlá-

sil za nevinnou oběť honu na čarodějnice a veřejnost nad celou epizodou znuděně mávla rukou.

Když zapíská sojka práskačka

Po vydání Muellerovy zprávy se situace na pár měsíců uklidnila, ale vyšetřování prezidenta v Kongresu pokračovalo. A do téhle situace minulý týden nečekaně spadla bomba. Hodil ji tam „stěžovatel“ (whistleblower), jehož identitu dosud neznáme. S největší pravděpodobností půjde o analytika některé zpravodajské služby, jenž byl dočasně styčným důstojníkem v Bílém domě. Během svého pobytu v blízkosti prezidenta přišel do styku s informacemi, které považoval za natolik závažné, že je ve formě dopisu předal coby „urgentní“ svému velení. Jako první se o whistleblowerově dopisu dozvěděl Michael Atkinson, generální inspektor zpravodajských služeb (IGIC). Ten kauzu vyhodnotil jako závažnou a předal ji v souladu se zákonem řediteli národních zpravodajských služeb (DNI) Josephu Maguiremu. Ten ji měl bez odkladu předat Kongresu, místo toho se ale na ministerstvu spravedlnosti opatrně zeptal, jak má postupovat dál. Ministr William Barr mu poradil, aby předání dopisu dalším institucím zastavil, nicméně Kongres o jeho existenci z opatrnosti přece jen informoval. Tenhle polovičatý manévr samozřejmě nemohl dopadnout dobře. A taky nedopadl – celý svět minulý týden přečetl nejen dopis stěžovatele, ale i záznam inkriminovaného telefonního rozhovoru. V dopise se píše, že „brzo ráno 25. července“ prezident na svého ukrajinského partnera Volodymyra Zelenského naléhal, aby kyjevské úřady zahájily vyšetřování bývalého viceprezidenta a jeho syna. Aby se zvýšila pravděpodobnost, že mu Zelenskyj vyhoví, Trump začátkem července, tedy ještě před telefonátem, vydal příkaz „veškerou americkou bezpečnostní pomoc Ukrajině zastavit“. Šlo o částku 391 milionů dolarů, kterou

prezident použil jako nástroj k vydírání. Jde přitom o peníze, které Kongres Spojených států uvolnil pro Ukrajinu, ne proto, aby je Donald Trump použil pro soukromý účel.

Prezident má ústavou zaručeno monopolní právo určovat zahraniční politiku země, ale o penězích rozhoduje Kongres. Trumpovou povinností proto bylo finanční pomoc amerického Kongresu Ukrajině bez prodlevy přeposlat. On udělal opak a transakci zmrazil, aby mohl peníze použít k nátlaku na Zelenského. Peníze daňových poplatníků, které Kongres vyčlenil za účelem zvýšení stability ukrajinského geopolitického prostoru, Trump využil pro dosažení osobního prospěchu.

Úředníci Bílého domu sami přiznali, že v přepisu telefonátu žádné skutečnosti vyžadující utajení nebyly. Chtěli ho schovat jen proto, aby se k němu veřejnost nikdy nedostala.

Jak už víme, pokud prezident zneužije úřední moc na úkor veřejného zájmu, dopustí se podle Alexandera Hamiltona přesně toho typu chování, které první článek Ústavy Spojených států považuje za tak nebezpečné, že na ně uvaluje hrozbu zbavení prezidenta úřadu politickou cestou. Z hlediska Bílého domu jsou tu ale další dva závažné problémy. Aby se zvýšila pravděpodobnost, že úřady v Kyjevě poskytnou informace, které by Trump mohl využít k osobnímu politickému boji, prezident ve svém telefonátu Zelenskému vnucoval spolupráci mezi ukrajinskými

vyšetřovateli a Williamem Barrem, nejvyšším úředníkem ministerstva spravedlnosti, a také se svým soukromým právníkem Rudym Giuliani. Míchání veřejných a soukromých zájmů, mezi něž používání ministra spravedlnosti jako svého advokáta patří, naplňuje podstatu ústavního článku, který zmocňuje Kongres takovou osobu z úřadu odstranit. Druhý závažný problém spočívá v tom, že podle dopisu stěžovatele nastal po ukončení osudného telefonního rozhovoru mezi zaměstnanci Bílého domu poprask. Nikdo jim nemusel vysvětlovat, že Trump se v něm dopustil právě těch „vážných zločinů a přestupků“, o kterých mluví ústava. Proto se rozhodli doslovný přepis hovoru uschovat v „odděleném elektronickém systému, který je používán pro ukládání utajovaných informací zcela zvláštní povahy“. Úředníci Bílého domu přitom sami přiznali, že v přepisu telefonátu žádné skutečnosti vyžadující utajení nebyly. Chtěli ho schovat jen proto, aby se k němu veřejnost nikdy nedostala. Whistleblower se navíc z několika zdrojů dozvěděl, že tohle nebyl první případ, kdy záznam Trumpova telefonátu putoval do tohoto zvlášť tajného depozitáře, určeného pro informace citlivé z hlediska národní bezpečnosti. Bílý dům ho evidentně používá jako úschovnu všech dokumentů, jež by v případě zveřejnění dostaly prezidenta do problémů. Není třeba mít křišťálovou kouli k předpovědi, že už teď Kongres rozhodně Bílý dům požádá, aby proběhla inventura všech Trumpových dokumentů, které jsou na zmíněném serveru v rozporu s předpisy. Je totiž klidné možné, že záznam prezidentova hovoru z 25. července nebude zdaleka jediným, který tam vyšetřovatelé naleznou. Pokud tomu tak je, Bílý dům asi ví, proč je chtěl navždy ukrýt.

Vzpomínky na Nixona

K pochopení závažnosti situace stačí krátký výlet do nedávné minulosti. Aféra Watergate se zpočátku také vyvíjela pomalu, vše se odehrávalo jen na úrovni spekulací. Nixonovi příznivci tvrdili, že prezident je obětí levicového spiknutí svých politických nepřátel, jeho kritici se bez důkazů nemohli hnout z místa. Zlomový bod přišel v červenci roku 1973, když bývalý zaměstnanec Bílého domu řekl před komisí Kongresu, že prezident Nixon měl ve všech svých kancelářích instalováno nahrávací zařízení. Během pár dní Kongres oficiálně vyzval Bílý dům, aby všechny magnetofonové pásky předal vyšetřovatelům. To dalo do pohybu lavinu událostí, během nichž se prezident pokoušel za každou cenu mařit úřední výkon. Nakonec sice pásky vydal, ale až po velkém boji, a rozhodující místo na nich bylo stejně vymazané. Kongres se v tom okamžiku rozhodl prezidenta obžalovat. Nixon pochopil, že není úniku, a z úřadu sám odešel. Přes charakterové vady byl totiž americkým vlastencem a věděl, že si země potřebuje oddechnout. Trump je oproti němu megaloman a osud Ameriky je pro něj druhořadý, porážku proto nikdy neuzná a k dobrovolnému odchodu z úřadu najde odvahu jen stěží. Naprosto cizí je mu i pocit studu. Kdyby ho Sněmovna reprezentantů obžalovala, Trump z jednání v Kongresu udělá demokracii devalvující spektakl. Svě fauoušky by zavalil konspiračními teoriemi, jimž by mnozí uvěřili, a z boje mezi Kongresem a prezidentem by nakonec nevyšla vítězná ani jedna strana. Radoval by se jenom Vladimir Putin. Nancy Pelosiová, mluvčí Sněmovny reprezentantů, se do současné konfrontace nijak nehnala. Věřila totiž, že Kongres by měl boj s prezidentem přerušit, aby se američtí voliči mohli soustředit na to, jak ho v příštích volbách porazit. Záznam jeho telefonního rozhovoru ale jasně dokazuje, že Trump svůj úřad protiústavně zneužil, aby dosáhl osobního politického cíle. Tuhle interpretaci potvrdili jeho vlastní lidé tím, že se rozhodli dokument navždy pohřbit v tajném depozitáři. Za takových okolností nemá Kongres na vybranou a musí přistoupit k činu. Ústava to sněmovně ukládá jako povinnost. Je ale dost možné, že tím Trumpovi jen přihraje na směr.

Autor (* 1950) je profesorem historie a mezinárodních vztahů na Frederick S. Pardee School of Global Studies na Bostonské univerzitě